

Тетяна МАСИЦЬКА,

orcid.org/0000-0002-2375-1179

*доктор філологічних наук, доцент,
професор кафедри української мови*

*Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) masytska@gmail.com*

Леся ЗЕЛЬМАН,

orcid.org/0000-0002-2497-7292

кандидат педагогічних наук,

викладач кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін

*Закладу вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права»
(Львів, Україна) zelman_lesya@ukr.net*

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ І ТЕРМІНОЛОГІЇ

Лексика і термінологія становлять смислове ядро мови для спеціальних цілей. Проблема лексики і термінології особливо актуальна для сфери юриспруденції. Специфічна лексика і термінологія, як правило, зрозуміла обмеженій групі професіоналів у сфері юриспруденції і важко сприймається невідготовленим адресатом. Мета статті – вивчити та проаналізувати вплив професійної комунікації на формування спеціальної лексики та термінології у сфері юриспруденції. Встановлено, що професійна комунікація передбачає спільну діяльність, у процесі якої інформація передається, сприймається, уточнюється, аналізується, оцінюється. Комунікація між клієнтами, які звернулися за професійною консультацією і агентами – професійними юристами – має двосторонній характер і базується на прагненні до взаєморозуміння. Відносно маловивченим елементом юридичного дискурсу є консультація з правових питань. Наголошено, що основну увагу при юридичному консультуванні потрібно приділити правилам організації професійного спілкування, змісту і мовленнєвому оформленню мови, мовним прийомам взаємодії з клієнтами. Розглянуто фактори, які можуть зумовити комунікативні ризики при юридичному консультуванні: недостатнє володіння фаховою термінологією; недотримання організаційних правил спілкування; відмінності в апперцепційних базах комунікантів; порушення етичних норм спілкування та недостатня мовна та мовленнєва компетентність юриста. Зазначено, що основним засобом передавання правових норм і фундаментальною основою будь-якої юридичної мови у професійній комунікації правників є юридична термінологія. Розглянуто основні вимоги до юридичних термінів, що використовуються у процесі професійної комунікації. Акцентовано увагу, що юридичний термін повинен бути однозначним, загальновизнаним, стійким, системним, точним, сучасним, лінгвістично правильним, інваріантним. Дотримання цих вимог сприятиме якісній фаховій комунікації. З'ясовано, що неякісна юридична термінологія в ухвалених правових актах зумовлює проблеми, пов'язані із правозастосуванням тієї чи іншої норми, що веде до можливого порушення прав громадян, незаконного прийняття рішень органами влади.

Ключові слова: професійна комунікація, юриспруденція, юридичний термін, юридична консультація, лексика.

Tetiana MASYTSKA,

orcid.org/0000-0002-2375-1179

Doctor of Philology, Associate Professor;

Professor at the Department of Ukrainian Language

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) masytska@gmail.com

Lesia ZELMAN,

orcid.org/0000-0002-2497-7292

Candidate of Pedagogic Sciences,

Lecturer at the Department of Social and Humanitarian Disciplines

Institution of higher education «Lviv University of Business and Law»

(Lviv, Ukraine) zelman_lesya@ukr.net

THE INFLUENCE OF PROFESSIONAL COMMUNICATION ON THE FORMATION OF SPECIAL VOCABULARY AND TERMINOLOGY

Vocabulary and terminology are the semantic core of language for special purposes. The problem of vocabulary and terminology is especially relevant for the field of jurisprudence. Specific vocabulary and terminology are usually understood by a limited group of legal professionals and are difficult to perceive by an untrained recipient. The purpose of the article is to study and analyze the impact of professional communication on the formation of special vocabulary and terminology in the field of jurisprudence. It is established that professional communication involves joint activities in the process of which information is transmitted, perceived, clarified, analyzed, evaluated. Communication between clients seeking professional advice and agents – professional lawyers – is two-way and based on the desire for mutual understanding. A relatively little-studied element of legal discourse is legal advice. It is emphasized that the main attention in legal counseling should be paid to the rules of professional communication, content and speech design of language, language techniques of interaction with clients. Factors that can cause communication risks in legal counseling are considered: insufficient mastery of professional terminology; non-compliance with organizational rules of communication; differences in perception bases of communicators; violation of ethical norms of communication and insufficient language and speech competence of a lawyer. It is noted that the main means of transmitting legal norms and the fundamental basis of any legal language in the professional communications of lawyers is legal terminology. The main requirements to the legal terms used in the process of professional communication are considered. Emphasis is placed on the fact that the legal term should be: unambiguous, generally accepted, stable, systematic, accurate, modern, linguistically correct, invariant. Compliance with these requirements will contribute to quality professional communication. It was found that poor legal terminology in the adopted legal acts causes problems related to the application of a rule, which leads to a possible violation of citizens' rights, illegal decision-making by the authorities.

Key words: professional communication, jurisprudence, legal term, legal consultation, vocabulary.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю дослідження мови як найважливішого засобу комунікації у професійному середовищі, а також засобу поширення професійної інформації. Лексика і термінологія становлять смислове ядро мови для спеціальних цілей. Проблема лексики і термінології особливо актуальна для сфери юриспруденції. Специфічна лексика і термінологія, як правило, зрозуміла обмеженій групі професіоналів у сфері юриспруденції і, незважаючи на максимальну чіткість і точність формулювань, важко сприймається непідготовленим адресатом. Комунікація ж між клієнтами, які звернулися за професійною консультацією і агентами – професійними юристами – має двосторонній характер і базується на прагненні до взаєморозуміння.

Аналіз досліджень. Аналітичний огляд наукового доробку з проблем вивчення фахової лексики уможливив виокремлення різних аспектів її дослідження: історичних передумов розвитку юридичної фахової лексики (Наконечна, 2016); змісту терміну в юридичному дискурсі (Косоногова, 2016); лексиці структурних і семантичних особливостей на матеріалі різних мов (Архипенко, 2005; Наконечна, 2016); специфіки перекладу юридичної лексики (Лапінська, 2010); лексикографічних засад в укладанні юридичних термінологічних словників (Артикуца, 2012). Дослідники юридичної термінології акцентують увагу на семантичних інноваціях структурних моделей і функціях зазначеної лексики; морфологічних і функціональних особливостях сучасної юридичної термінології тощо.

Мета статті – вивчити та проаналізувати вплив професійної комунікації на формування спеціальної лексики та термінології у сфері юриспруденції.

Виклад основного матеріалу. Юридична мова за своєю природою досить складна. Основним видом спеціалізованої лексики і базовою одиницею юридичної мови є юридичний термін, тобто конкретне слово (фраза), яке передає вихідну концепцію правової норми, хоча характер і ступінь термінології одиниць природної мови можуть відрізнятися. Шляхом застосування різних юридичних термінів законодавець намагається донести юридичний зміст, сформульований у нормі закону.

У тексті юридичних документів міститься різна інформація, пов'язана з технологією право-реалізації, оцінкою правомірності дій, норм і правил співжиття. У зв'язку з цим, для юридичних текстів характерна особлива термінологічна щільність, а також роль контексту, яка є значущою у юридичних дискурсних практиках.

У юриспруденції термінологія служить найважливішим засобом професійної комунікації, що зумовлено особливим призначенням терміну, провідною роллю, яку він відіграє в юридичному дискурсі і правовій комунікації загалом.

Розглянемо процес утворення юридичних термінів. В науці виділено три способи утворення термінів:

- побудова похідних слів, усічених слів і словосполучень;
- використання вже існуючих слів шляхом зміни їх значень;

- запозичення термінів з іншої мови.

В останні роки система нормативно-правових актів та інших офіційних документів державного управління зазнає серйозних змін за рахунок появи масиву актів стратегічного планування, статус яких у юридичній науці до кінця не визначений. У сфері цифрових технологій саме ці акти створюють текстовий простір, у якому відбувається апробація та відбір спеціальних термінів, які підлягають згодом законодавчому закріпленню.

Розглянемо такий вид професійної комунікації правників, як консультація. Юридичну консультацію можна трактувати як процес мовленнєвої взаємодії комунікантів, що передбачає діалогову форму спілкування, завжди враховує характер адресата мовлення (вікові, соціальні, культурні, поведінкові, мовні й етикетні параметри), ступінь підготовленості обох учасників до освоєння складної мовної ситуації та володіння ними фаховою термінологією з правознавства. Незважаючи на те, що можна говорити про різні види юридичної консультації: усну (звернення до відповідної юридичної установи) і письмову (питання та відповідь у правовому журналі); безпосередню (особисте спілкування адресанта й адресата мовлення) і опосередковану (спілкування юриста і клієнта через мережу Інтернет, тобто онлайн-консультації), їх об'єднують спільні комунікативні інтенції. Мета адресата мовлення (клієнта), який звернувся за допомогою, – отримати вичерпну інформацію зрозумілою та доступною мовою. Мета адресанта (юриста) полягає не тільки у необхідності проаналізувати справу, викласти її результати, самостійно розібрати правові норми, грамотно скласти текст юридичного документа, але й організувати ефективну бесіду, виключаючи комунікативні ризики. Таким чином, комунікативні ризики у юридичній консультації можуть бути зумовлені різними факторами:

- недостатнім володінням фаховою термінологією,
- недотриманням організаційних правил цього виду спілкування,
- відмінностями в апперцепційних базах комунікантів,
- порушеннями етичних норм спілкування та недостатньою мовною та мовленнєвою компетентністю юриста.

Власне комунікативні ризики породжуються неоднаковою здатністю юриста і клієнта викладати, розуміти та оцінювати запропоновану інформацію.

Ризик неоднозначного розуміння проблеми юристом і клієнтом, пов'язаний із розбіжністю

апперцепційних баз учасників діалогу. Юрист спирається на своє знання фахової термінології, на свій життєвий або професійний досвід, йому здається, що і клієнту без додаткових зусиль усе зрозуміло у рішенні обговорюваного питання, а клієнт, з огляду на своє уявлення про правові основи проблеми, юридичної невідповідності, не знає, як викласти ситуацію та на які деталі звернути увагу.

Юрист не завжди враховує можливості співрозмовника щодо сприйняття та передачі інформації, тому йому необхідно планувати мовну діяльність, уточнювати інформацію у співрозмовника, переходити від монологу клієнта до активного діалогу.

Причиною появи смислових ризиків у юридичній комунікації можна вважати відмінності культурно-освітнього рівня співрозмовників. Про таких комунікантів кажуть, що вони спілкуються «різними мовами». Найчастіше юристи вдаються до формулювань, дослівно відтворених із тексту документів (закону, цивільно-процесуального або сімейного кодексів), водночас при роз'ясненні необхідно не просто зробити посилання до нормативні документи, а й зазначити причини появи та можливі наслідки недотримання законодавчих приписів в означеній проблемі, оскільки клієнт сам може не зрозуміти мету цього положення в законі. Для того, щоб правильно та доступно донести інформацію до клієнта, підлаштуватися під нього, юристу необхідно використовувати нескладні загальноживані терміни, роз'яснювати спеціальні термінологічні словополучення, уникати багатослівних конструкцій і речень, які важко сприймаються юристами-нефахівцями. Ризики можуть бути пов'язані і з невисокою мовною культурою самого юриста. Невміння точно та правильно будувати висловлювання, відсутність логіки викладу, засмічення мови словами, що не несуть смислового навантаження (словами-паразитами), призводять до неповного сприйняття змісту. Потрібно звернути увагу і на частотність конструкції з початковим словом «також»: у сучасній мові це слово використовується як дискурсивний засіб логічного зв'язку (Кияк, 2008).

Подолання комунікативних ризиків у процесі консультування не тільки сприяє досягненню поставлених цілей, але й знижує соціальну напруженість. Отримання грамотної відповіді з юридичної та комунікативної точок зору дає можливість клієнту ще раз переконатися у справедливості закону та верховенстві права. Юрист, своєю чергою, набуває безцінного досвіду управління процесом комунікування.

Існує ряд вимог до юридичних термінів, що використовуються у процесі професійної комунікації. Зокрема, юридичний термін повинен бути:

- однозначним, тобто позначати тільки одне поняття, закріплене в нормативному акті, що унеможливає багатозначне його тлумачення; в процесі юридичної фахової комунікації необхідно уникати синонімії та багатозначності;

- загально визнаним, тобто термін повинен вживатися у побуті і бути зрозумілим великому колу осіб, зокрема клієнтам юриста;

- стійким, тобто зберігати свій зміст у кожному новому правовому акті;

- системним, що передбачає його цілісність і внутрішню єдність; якщо юрист застосовує у фаховій комунікації термін з іншої галузі знань, то повинно зберігатися його галузеве значення;

- точним, тобто чітким; потрібно використовувати терміни в їхньому прямому значенні, уникаючи синонімії, подвійного значення, використання підтексту;

- сучасним; застарілі терміни витісняються з ужитку новими відповідниками, які виникли через політичні, економічні, соціальні перетворення у суспільстві («підданство», «соціалістична республіка»);

- лінгвістично правильним, відповідати мовним нормам; юристу під час фахової комунікації необхідно дотримуватися однотипності при утворенні термінів;

- інваріантним, тобто незмінним у написанні.

Необхідно максимально унеможливити взаємозамінність слів і словосполучень. Однак цілком виправдані такі типи синонімів: гроші – валюта, громадяни – фізичні особи, нерухоме майно – нерухомість.

У тих випадках, коли в ухвалених правових актах з'являється неякісна юридична термінологія, відразу виникають проблеми, пов'язані із застосуванням тієї чи іншої норми, що своєю чергою веде до можливого порушення прав громадян, незаконного прийняття рішень органами влади у конкретних випадках. Усе це – наслідок індивідуального тлумачення конкретного юридичного терміну, що міститься у правовій нормі, якщо законодавець, даючи юридичну дефініцію, застосував неоднозначний юридичний термін, що допускає багатозначність його розуміння (Туровська, 2009).

Висновки. Узагальнення результатів дослідження дає можливість стверджувати, що різні підходи до використання юридичної мови в процесі професійної комунікації неминуче стосуються питань юридичної лексики і термінології, які використовуються для найбільш точної і недвозначної передачі змісту юридичних приписів і волі законодавця. У той же час надзвичайна термінологічна насиченість цих приписів зумовлює складність їх розуміння непрофесійним реципієнтом. Тому до юридичної термінології висувають ряд вимог, дотримання яких у процесі правотворчості сприятиме якісній фаховій комунікації, зокрема у сфері права.

Оптимізація законодавства може проводитися за декількома напрямками, серед яких удосконалення юридичної термінології – першочерговий. Справедливість і ефективність закону досягається за допомогою корегувальних лінгвістичних формул. Дійсна думка, ідея при неточному відображенні у словах втрачає свою істинність. Ідея права повинна відповідати нормативним формулюванням і законодавчим термінам. У цьому ракурсі форма закону настільки ж значуща, як і відображена у ній права сутність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артикуца Н.В. Методичний інструментарій юридичного термінознавства. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2012. Том 129. С. 53–59.
2. Архипенко Л.М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ - початку ХХІ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2005. 23 с.
3. Кияк Т. Мовна політика. Світовий досвід, українські реалії. *Наукові записки Кіровоградського ДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2008. Вип. 75 (2). С. 199–204.
4. Косоногова О.В. Статус онимического термина в лингвистике: монографія. Одеса: КУПРИЕНКО СВ, 2016. 117 с.
5. Лапінська О.М. Екстралінгвістичні чинники запозичень англіцизмів у сучасній українській мові. *Дослідження з лексикології і граматики української мови*. 2010. Вип. 9. С. 173–182.
6. Наконечна Л.В. Історичні передумови виникнення юридичної термінології та проблеми її становлення на сучасному етапі (на матеріалі німецької мови). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2016. № 30. С. 138–152.
7. Туровська Л.В. Інтеграція іншомовних лексем у сучасну українську термінологію. *Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили. Серія: Філологія. Мовознавство*. 2009. Т. 98. Вип. 85. С. 129–132.

REFERENCES

1. Artykutsa N.V. Metodichnyy instrumentariy yurydychnoho terminoznavstva [Methodical tools of legal terminology]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky*, 2012, Tom 129, pp. 53–59 [in Ukrainian].

2. Arkhypenko L.M. Inshomovni leksychni zapozychennya v ukrayins'kiy movi: etapy i stupeni adaptatsiyi (na materialy anhlitsyzmiv u presi kintsya XX–pochatku XXI st.) [Other-language lexical borrowings in the Ukrainian language: stages and degrees of adaptation (on the material of Englishisms in the press of the end of the XX - beginning of the XXI century)]: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk: 10.02.01. Khareiv, 2005, 23 s. [in Ukrainian].

3. Куяк Т. Мовна політика. Світовий досвід, українські реалії [Language policy. World experience, Ukrainian realities]. *Naukovi zapysky Kirovohrads'koho DPU im. V. Vynnychenka. Seriya: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 2008, Vol. 75 (2), pp. 199–204 [in Ukrainian].

4. Kosonogova O.V. Status onimicheskogo termina v lingvistike [The status of an onymic term in linguistics]: monografiya. Odessa: KUPRIYENKO SV, 2016. 117 s. [in Russian].

5. Lapins'ka O.M. Ekstralinhvistychni chynnyky zapozychen' anhlitsyzmiv u suchasnyy ukrayins'kiy movi [Extralinguistic factors of borrowing Englishisms in the modern Ukrainian language]. *Doslidzhennya z leksykologiyi i hramatyky ukrayins'koyi movy*, 2010, Vol. 9, pp. 173–182 [in Ukrainian].

6. Nakonechna L.V. Istorychni peredumovy vynyknennya yurydychnoyi terminolohiyi ta problemy yiyi stanovlennya na suchasnomu etapi (na materialy nimets'koyi movy) [Historical preconditions for the emergence of legal terminology and the problems of its formation at the present stage (on the material of the German language)]. *Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoyi linhvistyky*, 2016, Nr. 30, pp. 138–152 [in Ukrainian].

7. Turovs'ka L.V. Intehratsiya inshomovnykh leksem u suchasnu ukrayins'ku terminolohiyu [Integration of foreign tokens into modern Ukrainian terminology]. *Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnoho universytetu im. Petra Mohyly. Seriya: Filolohiya. Movoznavstvo*, 2009, T. 98, Vol. 85, pp. 129–132.